

Конституційне право

УДК 342.725:351

Жеглінська Тетяна Олегівна

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Zheglinska Tetyana

*Senior Lecturer of the Department of Theory and History of the State and Law
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0001-7707-2561

Лукомська Аліна Андріївна

курсант

*Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Lukomska Alina

Cadet of the

*Educational and Scientific Institute of Law and Specialist Training
for National Police Units*

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0003-0907-9918

**ДЕРЖАВНИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НЕВІДДІЛЬНИЙ
ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ
ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
THE STATE STATUS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AS AN
INTEGRAL ELEMENT OF THE CONSTITUTIONAL SYSTEM OF
UKRAINE AND ITS APPLICATION IN THE ACTIVITIES OF PUBLIC
AUTHORITIES**

Анотація. У статті розглядаються проблемні питання розмежовування та ототожнення понять «офіційна мова» і «державна мова». Було встановлено, що такі терміни як «офіційний», а також «державний» між собою не містять ніякого синонімічного зв'язку, адже відображають різні лексичні значення. Однак проаналізувавши усі конституційні акти країн світу, було виокремлено, що поняття «офіційна мова» та поняття «державна мова» на законодавчому рівні знаходять своє відображення як тотожні. Стаття містить аналіз європейських країн на предмет визначення «державної» та «офіційної» мови. Також в статті підіймається проблема порушення правил милозвучності української мови в нормативно-правових актах. Так було виокремлено, що відповідні знання стандартів реалізації вітчизняної мовної системи суб'єктами правотворчості підвищує авторитет національного законодавства, а також спричиняє полегшення процесу тлумачення норм права граматичним методом, тому для кожного правника необхідно бути пріоритетним правильне оперування мовними нормами.

Ключові слова: державна мова, офіційна мова, мовна політика, милозвучність, Конституція, нормативно-правові акти, правотворчість.

Summary. The article examines the problematic issues of distinguishing and equating the concepts of "official language" and "state language". It was established that such terms as "official" and "state" do not contain any synonymous connection, because they reflect different lexical meanings. However, after analyzing all the constitutional acts of the countries of the world, it was highlighted that the concept of "official language" and the concept of "state language" at the legislative level are reflected as identical. The article contains an analysis of European countries regarding the definition of "state" and "official" language. The article also raises the problem of violation of the rules of melodiousness of the Ukrainian language in normative legal acts. Thus,

it was highlighted that appropriate knowledge of the standards of implementation of the domestic language system by law-making subjects increases the authority of national legislation, and also facilitates the process of interpreting legal norms by the grammatical method, therefore, the correct operation of language norms should be a priority for every lawyer.

Key words: *state language, official language, language policy, melodiousness, Constitution, normative legal acts, law-making.*

Постановка проблеми. Мова застосовується у всіх сферах людського життя, вносить в нього різні корективи. Вона є найважливішою ознакою національної самоідентифікації не тільки людини та її духовної культури, а й держави в цілому, і саме тому в системі державних пріоритетів мовна політика повинна займати провідне місце. Безперечно, важливо враховувати абсолютно всі особливості конкретної мовної ситуації, особливо при виробленні конкретних механізмів такої політики. Адже одночасно з гарантуванням мовних прав особи, першочерговими для української держави виступають такі завдання як встановлення політичної стабільності, утвердження суспільної злагоди, зміцнення єдності держави. Таким чином, значна частина країн світу досягла прогресу завдяки тому, що вони культурно та мовно однорідні, що й полегшувало управління державою [1, с. 134].

Водночас, правотворчість є важливою складовою діяльності держави, що представлена компетентними органами, установами чи організаціями, уповноваженими в передбачуваному законом порядку готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. Професійність виступає одним із найголовніших принципів правотворчості, яка передбачає максимальну відповідальність потребам розвитку суспільства, високий професійний рівень суб'єктів правотворчості та високу суспільну відповідальність [2, с. 152-153]. Тому

нормативно-правові акти повинні бути фахово укладені незалежно від того, яку юридичну силу вони мають.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Науковою розробкою проблематики державного статусу української мови займалися В. Гаврилишин, В. Заблоцький, А. Бурячок, Л. Клименко, Д. Абрамова та інші. Саме їх наукові напрацювання слугують фундаментальним підґрунтям для подальшого дослідження відповідної тематики. Однак проблема застосування української мови у діяльності органів публічної влади є недостатньо дослідженою, тому потребує подальшого аналізу та виокремлення пропозицій щодо усунення відповідних проблем.

Метою статті є виокремлення та подальше дослідження актуальних питань застосування української мови у діяльності органів публічної влади.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Кожній країні властивий свій підхід щодо мовної політики відповідно до власного унікального політичного, історичного, соціального, економічного досвіду, культурних традицій, національній особливості. Переважна більшість європейських країн основоположні принципи мовної політики визначають в їх Конституціях за допомогою визначення офіційної (державної) мови або мов. В даному випадку слід зауважити, що поняття «офіційна мова» і «державна мова» є тотожними. Проте, в Конституціях держав Європи використовується поняття «офіційна мова» або поняття «державна мова».

На сьогоднішній день, у науковій сфері існують різні думки щодо розмежування чи, навпаки, ототожнення понять «офіційна мова» та «державна мова». Таким чином, одна група вчених схиляється до тієї думки, що дані поняття є синонімічними, а інші – мають переконання, що дані словосполучення передбачають різне тлумачення. Добре відомо, що в юридичній термінології повинно бути присутнє дотримання вимоги поняттєво-термінологічної єдності. Тобто, одному поняттю має

відповідати один термін і навпаки. Коли ж ми використовуємо два різні терміни, то вони, у свою чергу, повинні відповідати двом поняттям, а у нашому випадку це не завжди так.

Так, наприклад, В. Заблоцький, проаналізувавши усі Конституційні акти країн світу, наголошує на тому, що поняття «офіційна мова» та поняття «державна мова» на законодавчому рівні знаходять своє відображення як тотожні. Вчений зазначає, що «у 201 країні – 230 мов проголошено державними і тільки 97 офіційних» [3, с. 7-8].

В той же час, Конституційний суд України, пропонує не розрізняти дані поняття. Адже «під державною (офіційною) мовою варто розуміти мову, які надано державний правовий статус, що виступає обов'язковим засобом спілкування у суспільстві» [4].

Тому, для вирішення проблеми з визначенням змісту даних понять вважаємо за необхідно проаналізувати відповідні лексикографічні праці. Для початку варто з'ясувати, чи перебувають у синонімічних зв'язках дані терміни. Так, наприклад, академічний «Словник синонімів української мови» пропонує наступні синонімічні ряди до слів офіційний та державний: «Офіційний (запроваджений та виданий службовою особою або урядовою установою), урядовий, офіціальний»; «Державний (підпорядкований або належним державі як апарат політичної влади), коронний, урядовий» [5]. Окрім цього, «Короткий словник синонімів української мови» П. М. деркача до слова «державний» подає синонімом тільки слово «урядовий», а синоніми до слова «офіційний» взагалі відсутні [6, с. 193]. Отже, можемо констатувати той факт, що укладачі синонімічних словників такі слова як «офіційний» та «державний» взагалі не вважають синонімами.

Тому, вважаємо за необхідне, з'ясувати значення «офіційний» та «державний». Проведений аналіз академічного «Словника української мови», надав можливість виокремити тлумачення даних слів: «Державний.

Що має суттєве значення для держави, а також може впливати на стан її справ»; «Офіційний. Що запроваджується, регулюється урядом, службовою особою або урядовою установою, службовий, урядовий» [7]. Отже, можемо зробити висновок про те, що такі слова як «офіційний», а також «державний» між собою не містять ніякого синонімічного зв'язку, адже відображають різні лексичні значення.

На основі вищевикладеного вважаємо за доцільне провести аналіз європейських країн на предмет визначення «державної» та «офіційної» мови. Таким чином у Конституціях Румунії, Болгарії, Словенії використовується поняття «офіційна мова», а у Конституціях України, Словаччини, Білорусії, Литви – поняття «державна мова».

У таких країнах, як Хорватія і Сербія, перевага віддається поняттю «мова для офіційного використання», адже їхнім законодавством взагалі не передбачено таких понять як «офіційна мова» або «державна мова». Так, ст. 12 Конституції Хорватії проголошує: «Хорватська мова та латинський шрифт обов'язкові для офіційного використання у Республіці Хорватія» [8]. А ст. 10 Конституції Сербії зазначає: «Сербська мова та кирилиця обов'язкові для офіційного використання у Республіці Сербія» [9].

Конституції Туреччини та Франції наголошують на тому, що мовою держави є мова титульної нації. Очевидно, що йдеться про державну мову, а отже офіційно закріплену.

Існують й такі країни, Конституції яких взагалі не містять будь-яких згадок щодо статусу мови. Відповідна практика властива зазвичай унітарним монархічним державам, у тому числі Швеції, Норвегії, Нідерландах, Данії, а також Великобританії, яка взагалі немає писаної Конституції. Переважну більшість населення у цих державах становлять представники однієї титульної нації – відповідно шведської, норвезької, нідерландської, датської і англійської – як офіційної (державної) має давні звичаї, традиції, і це є очевидним [10, с. 44-45].

Таким чином, провівши аналіз законодавства та Конституцій країн Європи, ми дійшли до висновку, що існує три типові моделі вирішення проблеми офіційної (державної) мови:

1) модель єдиної офіційної (державно) мови, іншими словами, наявність в країні єдиної загальновизнаної на законодавчому рівні мови, яку повинні поважати та використовувати усі громадяни на всій території держави у всіх сферах життя (Італія, Великобританія, Німеччина, Франція, Португалія, Австрія, Угорщина, Польща, Ісландія, а також всі держави східної та центральної Європи (крім Білорусі), скандинавські та прибалтійські країни (крім Фінляндії), Румунія, Болгарія, Сербія, Туреччина та інші;

2) модель, яка передбачає можливість існування поряд з однією офіційною (державною) мовою інших офіційних мов в окремих її регіонах – офіційної мови регіону (країни, де на певних частинах територій проживають представники відмінних від титульної нації автохтонних інтересів: Македонія, Іспанія, Словенія, Хорватія);

3) модель законодавчого закріплення в державі декілька офіційних (державних) мов (держави, у межах територій яких існують більш-менш чіткі етнічні кордони поміж автохтонними етнічними групами: Ірландія, Швейцарія, Фінляндія, Бельгія тощо) [11, с. 250-251].

З вищесказаного випливає висновок про те, що конституційне право зарубіжних країн на позначення визнаної (визнаних) законами або Конституцією мови (мов), якій (яким) державою безпосередньо надано правовий статус обов'язкового застосування усіма сферами публічного життя, а також на всій території держави, зазвичай вживається поняття «державна мова» або «офіційна мова». Аналіз мовної політики та мовної практики держав надав нам можливість виокремити те, що кожна з них вирішує мовну проблему, виходячи зі специфіки мовної ситуації; є країни, яким притаманний поділ у мовному сенсі на відповідні групи через її

історичне минуле та сучасні реалії, форму державного правління, адміністративно-територіальний устрій тощо. Тому, тільки після безпосереднього узгодження положень різних законодавчих актів та подальшого подолання суперечностей між ними, можна проводити толерантну, послідовну та виважену державну мовну політику.

В межах нашого дослідження не можливо обійти увагою й те, що правотворчість є важливою складовою діяльності держави, що представлена компетентними органами, установами чи організаціями, уповноваженими в передбачуваному законом порядку готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. Професійність виступає одним із найголовніших принципів правотворчості, яка передбачає максимальну відповідальність потребам розвитку суспільства, високий професійний рівень суб'єктів правотворчості та високу суспільну відповідальність [2, с. 152-153]. Тому нормативно-правові акти повинні бути фахово укладені незалежно від того, яку юридичну силу вони мають.

Для того, щоб укладати відповідні нормативно-правові акти, суб'єкту правотворчості обов'язково необхідно володіти державною мовою на доволі високому рівні, тому актуальність нашого дослідження полягає також у приверненні уваг суб'єктів правотворчості до ролі державної мови, а також поглиблення знань щодо мовних норм та вимог офіційно-ділового стилю.

Українській мові властива характерна здатність до мелодійного звучання що має назву милозвучність або евфонічність. Доцільно зазначити, що в офіційно-діловому стилі мовлення милозвучність досягається за допомогою правильного сполучення відповідних звуків [12].

Доволі поширеним порушення правил милозвучності української мови в нормативно-правових актах є неправильне вживання префіксів та прийменників *в, у*, сполучників *й, і, та*, а також прийменників *з, із, зі*.

Яскравим прикладом є наказ Міністра охорони здоров'я «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» від 29 грудня 1993 року № 256 [13]. Даний наказ яскраво демонструє випадки порушення форм евфонічності. Адже назва наказу між словами «шкідливими» та «небезпечними» містить сполучник «та», який вжитий недоцільно. В цьому випадку виникає збіг приголосних. Тому, щоб уникнути даній проблемі, було б доцільніше замінити сполучник «та» на сполучник «і». Окрім цього, назва наказу має також порушення вживання прийменників *з, із, зі*. Звісно, прийменник «із» вживається перед словами, які розпочинаються на *з, ц, ч, ш, щ* та між групами приголосних, проте тільки не в цьому випадку. Адже якщо наступне слово розпочинається сполученням приголосних, в тому числі *з, с, ш, щ*, то в такому необхідно вживати прийменник «зі». Таким чином між словами «робіт» та «шкідливий» вигідніше було б вжити прийменник «зі».

Пункт 2 цього наказу теж містить порушення вживання прийменників «у» та «в»: «...набуває чинності через 10 днів після державної реєстрації цього наказу у Міністерстві юстиції України, а розділ 2 – за окремими наказами МОЗ України у міру створення в країні необхідних для його введення економічних та технічних умов». Між словами «наказу» та «Міністерстві» прийменник «у» вжитий недоцільно, оскільки попереднє слово закінчується на голосний звук «у». Тому потрібно замінити прийменник «у» на «в». Аналогічна ситуації спостерігається й між слова «України» та «міри».

Наглядним прикладом неправильного вживання префіксів «у» та «в» слугує пункт 11 частина 2 стаття 8 Водного кодексу України:

«...відповідних категорій особливої охорони;

10) встановлення правил користування маломірними суднами на водних об'єктах;

11) встановлення у разі потреби більш суворих, ніж у цілому на території України, нормативів якості води у водних об'єктах місцевого значення...» [14].

Оскільки в 11 пункті слово «встановлення» знаходиться на початку речення, за правила милозвучності необхідно замінити приголосний «в» у префіксі на голосний «у». Вживання префіксу «у» також виправдовується приголосним закінченням останнього слова з попереднього речення. Стосовно пункту 10, то слово «встановлення» у даному випадку може мати місце, адже останнє слово попереднього речення закінчується на голосний звук.

Висновок. Аналіз мовної політики та мовної практики держав надав нам можливість виокремити те, що кожна з них вирішує мовну проблему, виходячи зі специфіки мовної ситуації. Тому, тільки після безпосереднього узгодження положень різних законодавчих актів та подальшого подолання суперечностей між ними, можна проводити толерантну, послідовну та виважену державну мовну політику.

Правотворчість є важливою складовою діяльності держави, що представлена компетентними органами, установами чи організаціями, уповноваженими в передбачуваному законом порядку готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. Тому нормативно-правові акти повинні бути фахово укладені незалежно від того, яку юридичну силу вони мають. Таким чином безпосереднє засвоєння правил милозвучності суб'єктом правотворчості являє собою достатньо трудомісткий процес, що вимагає знання фонетики у всій її повноті та різноманітності. Найчастішими порушеннями милозвучності є збіг приголосних, який викликаний неправильним вживанням прийменників, сполучників та префіксів. Відповідні знання стандартів реалізації вітчизняної мовної системи суб'єктами правотворчості підвищує авторитет національного законодавства, а також спричиняє полегшення процесу тлумачення норм

права граматичним методом, тому для кожного правника необхідно бути пріоритетним правильне оперування мовними нормами.

Література

1. Гаврилишин В. Нерівнобедрений трикутник, або ідея слов'янського союзу. Віче. 1977. № 5. С. 132-138.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС. 2017. С. 320.
3. Заблоцький В. В. Мовна політика в Україні : стан та напрями оптимізації: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)». Харків, 2007. 16 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України : прийнято 14.12.1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>
5. Бурячок А. А. та ін. Словник синонімів української мови: В 2-х т. Інститут української мови ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1999. С. 400.
6. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови. Доопрац. і відп. Ред. Левченка С. П. К. : Рад. Шк., 1960. С. 209.
7. Білодід І. К., Бурячок А. А. та ін. Словник української мови: В 11 томах. Інститут Мовознавства. Київ : Наукова думка, 1970-1980 р. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

8. Конституция Хорватии от 22 декабря 1990 года. Интернет-библиотека конституций государств (стран) мира. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=107>
9. Конституция Сербии от 30 сентября 2006 года. Интернет-библиотека конституций государств (стран) мира. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=369>
10. Клименко Л. С. Законодавче регулювання мовної політики країн світу (порівняльно-правовий аналіз). Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 40-46.
11. Абрамова Д. С. Зарубіжний досвід формування та реалізації мовного законодавства і можливості його використання в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 248-254.
12. Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; За ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с. URL: http://litmisto.org.ua/?page_id=7116.
13. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок : Наказ Міністра охорони здоров'я №256 від 29.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94>
14. Водний кодекс України : від 06.07.1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95%D0%B2%D1%80>

References

1. Havrylyshyn V. Nerivnobedrenyi trykutnyk, abo ideia slovianskoho soiuzu [An isosceles triangle, or the idea of a Slavic union]. *Viche*. 1977. № 5. P. 132-138.
2. *Teoriia derzhavy ta prava : navch. posib. [Theory of the state and law] : / Ye. V. Bilozorov, V. P. Vlasenko, O. B. Horova, A. M. Zavalnyi, N. V.*

- Zaiats ta in. ; za zah. red. S. D. Husarieva, O. D. Tykhomyrova. Kyiv : NAVS. 2017. S. 320.
3. Zablotskyi V. V. Movna polityka v Ukraini : stan ta napriamy optymizatsii [Language policy in Ukraine : state and directions of optimization]: avtoref. dys. kand. polit. nauk: spets. 23.00.02 «Politychni instytuty ta protsesy (politychni nauky)». Kharkiv, 2007. 16 s.
 4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy pro ofitsiine tlumachennia polozhen st. 10 Konstytutsii Ukrainy shchodo zastosuvannia derzhavnoi movy orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta vykorystannia yii u navchalnomu protsesi v navchalnykh zakladakh Ukrainy [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 51 people's deputies of Ukraine on the official interpretation of the provisions of Art. 10 of the Constitution of Ukraine regarding the use of the state language by state authorities, local self-government bodies and its use in the educational process in educational institutions of Ukraine] : pryiniato 14.12.1999 r. № 10-rp/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>
 5. Buriachok A. A. ta in. Slovnyk sinonimiv ukrainskoi movy: V 2-kh t. [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language: in 2 vols]. Instytut ukrainskoi movy im. O. O. Potebni. K. : Naukova dumka, 1999. S. 400.
 6. Derkach P. M. Korotkyi slovnyk sinonimiv ukrainskoi movy [A short dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Dooprats. i vidp. Red. Levchenka S. P. K. : Rad. Shk., 1960. S. 209.
 7. Bilodid I. K., Buriachok A. A. ta in. Slovnyk ukrainskoi movy: V 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language : In 11 volumes]. Instytut Movoznavstva. Kyiv : Naukova dumka, 1970-1980 r. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

8. Konstitytsiya Horvatii ot 22 dekabrya 1990 goda (neofitsialniy perevod) [Croatian Constitution of December 22, 1990 (unofficial translation). Internet library of the constitutions of states (countries) of the world]. Internet-biblioteka konstitytsiy gosudarstv (stran) mira. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=107>
9. Konstitytsiya Serbii ot 30 sentyabrya 2006 goda (neofitsialniy perevod) [Serbian Constitution of September 30, 2006 (unofficial translation). Internet library of the constitutions of states (countries) of the world]. Internet-biblioteka konstitytsiy gosudarstv (stran) mira. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=369>
10. Klymenko L. S. Zakonodavche rehuliuвання movnoi polityky krain svitu (porivnialno-pravovyi analiz) [Legislative regulation of the language policy of the countries of the world (comparative legal analysis)]. *Universytetski naukovi zapysky*. 2011. № 1. S. 40-46.
11. Abramova D. S. Zarubizhnyi dosvid formuvannya ta realizatsii movnoho zakonodavstva i mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience in the formation and implementation of language legislation and the possibility of its use in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. 2014. № 2. S. 248-254.
12. Pidruchnyk [Textbook] / L. I. Matsko, O. M. Sydorenko, O. M. Matsko ; Za red. L. I. Matsko. K. : Vyscha shk., 2003. 462 s. URL: http://litmisto.org.ua/?page_id=7116
13. Pro zatverdzhennia Pereliku vazhkykh robit ta robit iz shkidlyvymy i nebezpechnymy umovamy pratsi, na yakykh zaboroniaietsia zastosuvannya pratsi zhinok [On the approval of the List of heavy jobs and jobs with harmful and dangerous working conditions, in which the use of women's labor is prohibited] : Nakaz Ministra okhorony zdorovia №256 vid 29.12.1993 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94>

14. Vodnyi kodeks Ukrainy [Water Code of Ukraine] : vid 06.07.1995 r.
Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1995. №24. St. 189. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95%D0%B2%D1%80>